

Tuhfe-i Nâilî ve Son Asır Türk Şairleri Tezkireleri Üzerine

Tuhfe-i Nâilî

Mehmet Nâil Tuman(ö.1958), Türk edebiyatı tarihinin XIX.yy.da yetişmiş tezkireci ve bibliyografistlerinden biridir. Ona, ününü kazandıran Tuhfe-i Nâilî adlı eserini 31 Mart 1949'da tamamlamıştır. Tuman, şairlerin biyografilerini verirken, başta kendinden önce yazılmış şuarâ tezkirelerini taramış ve tezkirelerde bulunmayan bilgilere ek olarak kendisinin bulduğu kaynakları da ekleyerek şairleri alfabetik sıra ile eserine almıştır. Tuman, şairleri verirken adlarını, lakaplarını, mahlaslarını, hangi mesleği icra ettiklerini, doğum ve ölüm tarihlerini ve yerlerini belirtmiştir. Şairlerden örnek şiirler de vererek bilgileri aldığı kaynakları isim, sayfa/cilt numaralarını belirtmeye özen göstermiştir(Tuman 2001: 6). Bu sayede daha detaylı bilgiler elde etmek isteyen araştırmacılar için de büyük kolaylık sağlamıştır.

Tuhfe-i Nâilî'nin biri müsvedde halinde üç adet nüshası bulunmaktadır. Nüshalardan ilki, yazarın el yazısı ile müsvedde şeklinde İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi'nde 2495 demirbaş numarasında bulunmaktadır. Eserin temize çekilmiş iki nüshasından biri Ankara Milli Kütüphanesi 06 Mil Yz B 611/1-2 numara ile diğer nüsha ise eserin en geniş sayıda şairi barındıran MEB Yayınları Dairesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. Bu ikinci nüsha yazarın el yazısı ile yazılmış, 36 yeni biyografi eklenmiş son nüshadır ve 6288 şairi içermektedir(Tatçı, Kurnaz 2001: 6).

Nail Tuman, eserin başına 6 maddeden oluşan ve eserden daha iyi istifade edilmeyi sağlayan “*Muhtıra*” şeklinde yazı eklemiştir. Buna göre eserdeki şairler isim, lakap ya da mahlaslarına göre “*elif*” harfinden “*ye*” harfine kadar sıralanmış; mahlaslarını sonradan değiştiren şairler her iki mahlası ile harf sırası geldiğinde verilmiş; 75 adet kaynaktan yararlandığını belirtmiş ayrıca Tuman, hicri ve miladi takvimleri bir arada vermiştir(Tuman 1949: *Muhtıra* Kısmı). Eserin muhtıra kısmından sonra şairlerin yer aldığı indeks kısmı yer almaktadır.

Eser üzerine yapılmı akademik çalışmalar tespitlerimize göre şöyledir:

1. *Mustafa Tatçı ve Cemal Kurnaz* tarafından¹ eserin MEB Yayınları Dairesi Kütüphanesi nüshasına latin harfli dizin ekleyerek yaptıkları 2 ciltlik çalışma,
2. *Resul Kaya* tarafından 2008 yılında, Balıkesir Üniversitesinde yapılan yüksek lisan tezi. Tez, eser hakkında inceleme ve eserin 301. sayfa ile 400. sayfa arasını latin harflerine çevrilmesinden oluşmuştur.
3. *Mihrican Odabaşı* tarafından, Cumhuriyet Üniversitesinde yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Eserin I. cildinin 234-467 sayfaları arası latinize edilmiştir.
4. *Osman Z. Şener* tarafından 2013 yılında, Cumhuriyet Üniversitesinde yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Tez, metin ve muhteva olarak çalışılmıştır ve eserin ikinci cildinin 1000 ile 1263üncü sayfaları arasını kapsamaktadır.
5. *Bünyamin Yuvacı* tarafından 2014 yılında, Cumhuriyet Üniversitesinde yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bu çalışma, eserin ikinci cildinin 735 ile 999 sayfaları arasını latinize etmekten meydana gelmiştir.

¹ Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri, Tuhfe-i Nâilî, Bizim Büro, Ankara, 2001

Son Asır Türk Şairleri

İbnü'l Emin Mahmut Kemal İnal(1870-1957), Türk sanat ve fikir tarihinin şahsına münhasır büyük mütefekkirlerindendir. Son şuarâ tezkiresi olarak adlandırabileceğimiz “*Son Asır Türk Şairleri*”ya da diğer ismi ile “*Kemâlî’s-Şuarâ*” eserini 1930 ile 1942 yılları arasında yazmıştır. Eser 1857 yılına kadar geri gitmekte ve 1941’e kadar 574 şaire yer vermektedir(Akün, 2000: 259). Eser benzeri şair biyografileri arasında en hacimlisidir. 566 şairin hal tercümesini veren eser, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 4 fasikül halinde 1959-1962 yıllarında yayımlanmıştır. Ayrıca eser Fatin Tezkiresi’nin zeyli olarak bilinmesine rağmen verdiği çok geniş bilgiler ve hacmi ile onu aşmıştır.

Şimdi yukarıda kısaca tanıtmaya çalıştığımız iki tezkire/biyografi arasında bazı farklılıklara ve benzerliklere değinmek isteriz:

Eserlerde yer verilen şair sayıları kıyaslanacak olunursa Tuman, 6288; İnal ise 574 şaire yer vermiştir. Tuman’ın eserinde bu kadar çok sayıda şaire yer vermesinin en önemli nedeni şairlerin biyografilerini muhtasar şekilde ele almasıdır. Eserin muhtıra kısmında ifade ettiği üzere Tuman, incelemiş olduğu tezkirelerde bulunmayan fakat kendisinin bizzat mecmualarda ve divanlarda rastladığı şairleri de eserine alması haliyle eserdeki şair sayısını arttırmıştır. İnal ise şairlerin hayat hikâyelerini, onlar hakkındaki şahsi kanaatlerini sıralar ve şairlerin örnek eserlerine yer verir. Eserine seçtiği biyografiler ise genellikle şahsi tercihleridir. Bu yönüyle İnal seçici davranarak Tuman’dan daha az şaire yer vermiştir.

Tuhfe-i Nâilî eserinin diğer ismi “Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri”dir. Bu isim aslında Tuman’ın eserinde yer verdiği sanatçılar hakkında kısa, özlü bilgilere yer verdiğini gösterir. Son Asır Türk Şairleri’nde ise daha detaylı ve örnek metinlerin bolca verildiği bir yol izlenmiştir.

İki tezkireyi objektiflik noktasında değerlendirecek olursak her iki eserin de objektiflik noktasında benzer olduğunu söylemek mümkündür. Tuman, vermiş olduğu biyografilerde şair hakkında yoruma girmez, şairler hakkında verdiği bilgilerin kaynağını belirtir ve hatta araştırmacıyı daha detaylı malumat için farklı eserlere yönlendirir. Tuman, bu yönü ile tam bir bibliyografist olarak değerlendirilebilir. İnal’ın eserinde ise tam bir hayat tecrübesi, memurluk hayatının ve arşivcilik yönünün tezahürleri görünür. Tezkiresinde faydalandığı eserleri tıpkı Tuman gibi eserinin başında belirtir. Fakat bazı şairler hakkında yaptığı subjektif yorumlar, tanıdığı ve sevdiği şairlere fazlaca yer vermesi fakat çok tanınmış şairleri birkaç cümle geçiştirmesi objektifliği düşüren etkenlerdir.

Şairlerin isimlendirilmesinde Tuman, genel olarak sadece sanatçıların kimlik bilgilerini vermiş, bilgileri verilen sanatçının edebi değerlendirmesine girişmemiştir. Şairler öncelikle mahlaslarına göre daha sonra isimler, soylarının nereden geldiği, memleketleri, meslekleri şeklinde biyografik bilgileri kısaca belirtilmiştir. Ayrıca Tuman, bir şairin mahlasında daha sonra bir değişiklik oldu ise şairi son mahlası ile de vermeyi ihmal etmemiştir. İnal ise isimlendirme konusunda şairin gerçek adını vermeyi tercih etmiş ve daha çok bey, efendi gibi saygı ifadeleri ile isimlendirme gitmiştir.

Tuman, eserinin mukaddime ve muhtıra kısımlarında belirttiği üzere daha çok tezkirelerden faydalanmış, tezkirelere girmeyip çeşitli mecmualarda ve divanlarda rastladığı şairlerin de biyografilerini vermiştir. Eserinin 167-169 sayfaları arasında “*me’hâzım olan kitaplar*” başlığında 75 tane eserin ismini, müellifini, bulunduğu kütüphaneyi ve numarasını

belirtmiştir. Böylelikle kaynak kitaplarını belirtmiştir. İnal ise eserin başında geniş bir şekilde tezkire geleneğinden, Heşt-behişt'ten itibaren kendine kadar yazılan bütün tezkirelerden söz etmiştir. Bunu vermesindeki sebebi ise onun eserinin tezkire geleneğindeki bir halka olarak gördüğünü ifade edebiliriz.

Tuman, araştırmacıları müşkilata düşürmemek ve hicri-miladi hesap yapma zorluğu bırakmadan hem hicri hem de mukabili olan miladi tarihleri birlikte vermiştir. İnal ise bu konuda sadece hicri takvimi vermekle yetinmiştir.

Her iki eserde de dizin/indekse yer verme konusunda titiz davranıldığı tespit edilmiştir. Dizinleri oluştururken Tuman, metni Arap alfabesi ile yazmasından dolayı bu alfabe ile eserin 1-163 sayfaları arasına 6288 şairin listesini eklemiştir. İnal ise bu konuda üç listeyi eserinin 4. sayısına eklemiştir. Kitabın son cildine *içindekiler*, *şahıs isimleri* ve *kitap gazete ve mecmua isimleri* isimleri şeklinde indeksler eklemiştir.

Gerek Tuman gerekse İnal biyografisini verdikleri şairlerden örnek şiirlere yer vermeyi ihmal etmemiştir. Fakat İnal, Tuman'a göre daha çok örnek şiire yer vermiştir. Son Asır Türk Şairleri'nin bu yönü antolojik bir eser olmaya daha çok yakındır.

Son Asır Türk Şairleri eseri, Fatin Tezkiresi'ne zeyl olarak yazılmıştır ve 1853 yılından başlayıp eserin bitirildiği 1942 yılına kadar yaşamış şairleri içermektedir. Tuhde-i Nâilî'de ise XIV.yy.a kadar geri gidildiği tespit edilmiştir.²

Tuman eserine divan şairlerinin biyografileri demesine rağmen tasavvuf ve aşık edebiyatındaki şairleri de almıştır. Bu yönüyle eserini sadece divan şairleri ile sınırlandırmayarak daha kapsayıcı bir yöntem izlemiştir. İnal ise eserinde özellikle XIX. ve XX.yy.da yaşamış ve ya kendisinin bizzat tanıdığı ya da devrinde ön plana çıkmış divan şairliği ağır basan şairleri eserine almıştır.

İnal'ın tezkiresi geleneksel tezkirelerden farklı olarak şairlerin fotoğraflarının olduğu bir eserdir. Tuman'ın tezkiresinde böyle bir yenilik yoktur. Bu noktada şunu da belirtmek gerekirdi edebiyat tarihçiliği konusunda Son Asır Türk Şairleri daha ön plandadır. Zira İnal hem detaylı şekilde şairler hakkında malumat vermekte hem de eserine yer verdiği şair hakkında bütün bilgileri vermektedir.

Sonuç

XV.yy.da Sehi Bey'in başlatmış olduğu şuarâ tezkireciliği geleneği her geçen yıl kendini geliştirerek, yenileyerek ve bilimselliğini biraz daha artırarak ilerlemiş; XX.yy.da İbnü'l Emin Mahmut Kemal İnal ve Nail Tuman gibi hem birer arşiv uzmanı hem de bibliyografistlerle son örneklerini vermiştir. Yazımızda konu aldığımız her iki tezkirecininde eserlerini kaleme alırken mesleki tecrübelerinin izleri fazlası görülmektedir. Zira notlandırma, kaynak eser belirtme, bizzat şahit olunarak somut bilgiler verme onlar için müsbet bir objektiflik yorumu yapmamızı sağlamıştır. Böylece her iki eser de Türk edebiyatı tarihi araştırmaları için hem başvuru kaynağı hem de araştırmacılar için çalışması sahası olmuştur. Böylelikle XX.yy tezkireciliğini daha iyi anlamak için Tuhfe-i Nâilî ve Son Asır Türk Şairleri eserleri üzerine daha fazla akademik çalışma yapılması gerektiği kanaatine varılmıştır.

² Tuhfe-i Nâilî üzerine yüksek lisans tezi yapan Bünyamin Yuvacı, tezinde, tezkirede bulunan sanatçıları yüzyıllara göre sıralmış ve en eski tarihli Murâd(madde nu. 3939) adında XIV.da yaşamış bir şairi tespit etmiştir.

Kaynakça

- Akün, Ö. (2000). İbnü'l Emin Mahmut Kemal İnal. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 21, s. 249-262). içinde İstanbul.
- Gürlek, D. (2017). *Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Efendisi*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- İnal, İ. E. (1969). *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kaya, R. (2009). Tuhfe-i Nâilî'de Şair Kimlikleri. *Turkish Studies*, 2(4), 727-743.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî* (Cilt I-II). (C. Kurnaz, & M. Tatçı, Dü) Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Yuvacı, B. (2014). *Tuhfe-i Nâilî metin ve muhteva (II. Cilt s.735-999)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı.